

طراحی داخلی فضاهای کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان

با نگاهی به تجربه کتابخانه عمومی فونیکس در آمریکا

کارول د. براون
ربابه نصیری امینی

فضاهای نوجوانان

سال‌های بسیاری کتابخانه‌ها فضاهای خاصی برای نوجوانان داشتند. این فضاهای نسبتاً کوچک، شامل چند میز و صندلی، کتاب و مواد شنیداری - دیداری روی قفسه‌ها و رف‌ها و امکانات بالقوه نمایشی بودند. به تازگی این فضاها در نقشه بیشتر کتابخانه‌ها از قلم افتاده‌اند؛ زیرا به نظر کارمندان کتابخانه، نوجوانان می‌توانند از مواد، سرویس‌ها و کامپیوترهای بخش بزرگسالان استفاده کنند. گرچه والدین و مراقبان اتفاق نظر دارند که نوجوانان به «پاتوقی» مثل بازارچه برای صرف وقت‌شان احتیاج دارند، طراحان و کارمندان به این نیاز توجه نکرده‌اند. در بعضی جوامع، کتابخانه‌های عمومی مهم‌ترین مکان برای نوجوانان و حتی بزرگسالان است. بی‌اهمیت شمردن نیازهای کتابخانه‌ای نوجوانان، دلیل دوری آنان در زمان حساس زندگی‌شان از این مکان‌هاست که باعث دوری همیشگی آنان از این محیط‌ها می‌شود.

مصلحت فعلی جامعه در حوزه پرورش نوجوانان، در این است که کتابخانه‌های عمومی طراحی فضاهای نوجوانان را بپذیرند. ایجاد فضا و خدمات‌رسانی برای نوجوانان، دلمشغولی خاص کتابخانه‌های کشور آمریکاست. البته این‌گونه سرمایه‌گذاری‌ها در کشور ایالات متحده آمریکا اتفاق می‌افتد و گرنه در آمریکای لاتین، آمریکای جنوبی و ... چنین امکاناتی هرگز وجود ندارد. برای مثال، فضاهای بزرگ نوجوانان، بخشی از کتابخانه‌های لس‌آنجلس، فونیکس، تاکسون و بروکلین‌اند. مؤسسه والاس-ریدرز دایجس فاندز^۱ برای ۹ کتابخانه عمومی که موجد گسترش برنامه‌های مبتکرانه و آموزشی و پرورشی جوانان باشند، کمک هزینه‌های سه ساله ۴۰۰/۰۰۰ دلاری مقرر کرده است و به تازگی انجمن کتابخانه‌های آمریکا^۲ پذیرفته است که به نوجوانان، برای فعالیت‌های فوق برنامه امتیاز بدهد.

مراحل طراحی موفق فضاهای نوجوانان در کتابخانه، با مراحل انجام شده در بخش‌های دیگر کتابخانه یکسان نیست. فضاهای نوجوانان باید با نوجوانان طراحی شوند، نه برای نوجوانان و نیز باید هدف، آماده کردن محیطی امن و راحت برای «پاتوق» نوجوانان باشد.

برای اطمینان از موفقیت برنامه، باید از ابتدای طرح، نوجوانان را در آن مشارکت داد. آنان باید اجازه داشته باشند که با کارکنان کتابخانه و طراحان همکاری کنند. این امر باعث می‌شود نسبت به این مکان‌ها احساس مالکیت کنند. طراحی بخش نوجوانان می‌تواند با شکل‌گیری نهاد «شورای جوانی» که معرف جوانان و سن نوجوانی در جامعه است، شروع

شود. در کتابخانه‌هایی که شعبه‌های دیگری هم دارند، هر شعبه مانند کتابخانه اصلی، یک «شورای جوانی» دارد. این طراحی با همکاری گروه‌های کانون‌های نوجوانان اجرا می‌شود.

کتابخانه عمومی فونیکس، مراحل مفصل و موفقی در این زمینه انجام داده است. هدف کتابخانه، طراحی مکانی امن و راحت برای نوجوانان بود که به دست نوجوانان گسترش یابد. در زمان آماده سازی این طرح، گروه طراحان از کتابخانه‌های دیگر بازدید و ادبیات نوجوانان را مطالعه می‌کردند.

همکاری جوانان در گروه‌های کانون نوجوان، از راه صفحه تبلیغات روزنامه‌ها، اطلاعیه‌های رسمی و ارتباط با مدارس و مراکز و نهادهای نوجوانان شکل گرفت و از طرح‌ها و پیشنهادهای آن‌ها در این فضاسازی از آن‌ها استفاده شد.

به همکاران نوجوان در گروه‌های کانون نوجوان، دوربین‌های یک بار مصرف داده شد تا از اثاثیه، تابلوهای نئون، رنگ‌ها و موضوعات دیگر که به نظر ایده‌های خوبی برای معرفی مراحل طراحی بودند، عکس بگیرند. تحلیل این طرح نشان داد که نوجوانان به خوراکی، موسیقی و رایانه احتیاج دارند.

در این مرحله، نوجوانان در گروه‌های کانون نوجوان به پنج گروه تقسیم می‌شوند. بعد از این که طراح داخلی اصول کار را توضیح داد، هر گروه با استفاده از تکه‌های مقوایی نمونه‌هایی از اثاثیه و لوازم دیگر را می‌سازند تا طرح مناسبی از این فضا ارائه دهند. طراح داخلی از این پیشنهادهای استفاده می‌کند تا بعد از بازبینی گروه‌ها طرح‌ها را گسترش دهد.

رنگ‌های مناسب فضای نوجوانان روی وب سایت نمایش داده شدند و نوجوانان همکار در گروه‌های کانون کتابخانه فونیکس روی کارتهایی که نشانی‌شان در آن درج شده بود به رنگ دلخواه‌شان رأی دادند. این رنگ‌ها آبی، قرمز برق، سبز مغز پسته‌ای و نارنجی تند بودند.

خلاصه در کتابخانه عمومی فونیکس، نوجوانان در هر جلسه طرحی می‌دادند؛ از جمله: اظهار نظر برای نام‌گذاری فضا، انتخاب رنگ‌ها، پارچه‌ها، اثاثیه، طراحی شکل اتاق و انتخاب مواد کتابخانه‌ای. در حال حاضر، آن‌جا افزون بر کتاب‌ها، نشریات، مواد شنیداری - دیداری، با بیست رایانه جدید، یک ضبط استریو، یک چاپگر رنگی برای استفاده عموم و یک تلویزیون کابلی صفحه بزرگ کامل شده است.

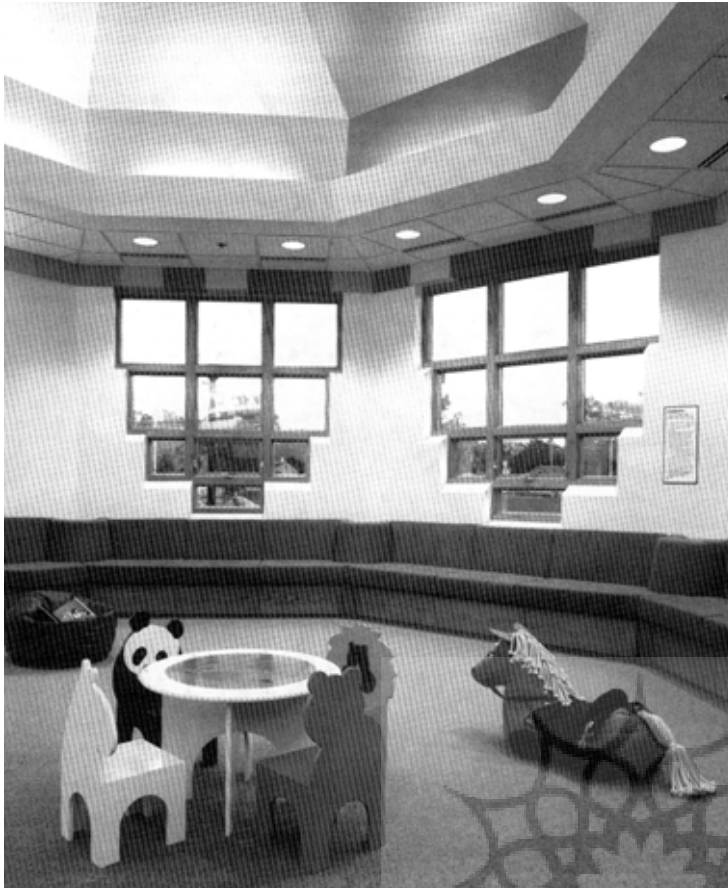
بخش نوجوانان، در پشت دیوارهای، شیشه‌ای شامل سالن‌های مطالعه است که با میزهای گرد یا بیضی - مناسب آشنایی و معاشرت - چیدمان شده است. این سالن شامل دیواری ماریچی با پوشش وینیل و تخته‌های مازیکی سفید است. نور مناسب، اتاق ماشین نویسی و رستوران از امکانات دیگر این محیط‌اند. پوشش مناسب هر قسمت، به نوع کارکرد آن بستگی دارد؛ مثلاً از موزاییک برای غذاخوری، کف پوش برای اتاق کامپیوتر و کتابخانه استفاده می‌شود. دیوارها و سقف‌ها از لحاظ صوتی پوشش محافظ دارند. فضای نوجوانان باید تهویه مناسب داشته باشد تا هوای آن، درمدت رفت و آمد معتدل بماند.

مکان‌های کودکان

فضای کتابخانه‌ها از نخستین محیط‌هایی است که می‌تواند زمینه‌ساز جذب همیشگی کودکان به کتابخانه‌ها باشد. اولین تجربه‌های مثبت و جذاب کودکان در کتابخانه بسیار مهم است. مکان کودکان در کتابخانه‌های عمومی حتماً باید نزدیک در ورودی ساختمان باشد تا آن‌ها هنگام رفتن به طرف ساختمان به راحتی آن را ببینند. طراحی این مکان‌ها باید به گونه‌ای باشد که موقعیت آن را بعد از یک ورودی بارو و دلپذیر چشمگیر سازد. می‌توانیم برای ارائه طرحی موفق، از نقشه‌های موزه‌های کودکان یا فضاهای دیگر مخصوص آن‌ها استفاده کنیم.

در طراحی مکان کودکان در یک ساختمان، نکات مهمی باید در نظر گرفته شود. از جمله این که بچه‌ها برای رسیدن به فضای خودشان نباید مجبور باشند از محوطه بزرگسالان بگذرند و نونهالان هم برای رسیدن به میز اطلاعات، سالن برنامه‌ها، یا اتاق

استراحت نباید مجبور به گذر از محوطه بزرگسالان باشند. بیشتر کتابخانه‌ها تا جایی که امکان دارد، اتاق‌های استراحت کودکان یا خانواده را در کنار فضای اختصاص یافته کودکان طراحی می‌کنند. در این اتاق‌ها میزی مطمئن و راحت برای تعویض پوشک بچه در نظر گرفته می‌شود.

بهتر است بچه مدرسه‌ای‌ها برای گرفتن کتاب، از بخش پیش‌دبستانی‌ها عبور نکنند و همه بچه‌ها بتوانند مستقیماً از محدوده‌های مخصوص خودشان به سمت سالن برنامه‌ها بروند. بیشتر مراجعان بزرگسال ترجیح می‌دهند که فضای کودکان، با دیوار شیشه‌ای یا به شکلی دیگر از بقیه بخش‌های کتابخانه جدا باشد. فضای کتابخانه برای کودکان، نونهالان و دبستانی‌ها توجه ویژه‌ای را در رسانه کتابخانه‌ای می‌طلبد. معمولاً فضاهای بسیار تزیینی در کتابخانه‌های عمومی بزرگ یا متوسط برای آنان در نظر می‌گیرند که با آثار هنری دو یا سه بعدی تزیین می‌شود، ولی طراحان داخلی باید دلمشغولی این را داشته باشند که آن‌ها بعد از مدت کوتاهی از مد می‌افتند. آقای ژن دل و کیو^۴ در کتاب «خلاصیت به بهترین شکل ممکن: راهنمای ورود به قلب کودک»^۵ موضوعات جذابی را از قبیل حیوانات و تصاویر تاریخی مطرح می‌کند که مورد علاقه کودکان است. همچنین، طراحان در طراحی فضای کودکان از ساختمان‌های تزیینی کوچک، شخصیت‌های کتاب‌های کودک و درختان گوناگون استفاده می‌کنند.

هنگام استفاده از عکس‌های مخصوص برای این مکان‌ها، نباید فراموش شود که کتاب‌ها و شخصیت‌ها حقوق انحصاری دارند و برای استفاده از آن‌ها باید اجازه گرفته و گاهی هزینه‌ای پرداخت شود.

طراحی داخلی مکان‌های کودکان، علاوه بر زیبایی باید عناصر دیگری مثل رعایت تناسب سنی و ایمنی را هم در نظر داشته باشد. کودکان باید به راحتی از وسایل و اثاثیه استفاده کنند و خطری آن‌ها را تهدید نکنند. آن‌ها به فضاهایی نیاز دارند که به راحتی بتوانند در آن‌جا بگردند و اشیای مورد استفاده‌شان باید ایمن باشد که بی‌امر و نهی بزرگ‌ترها با آرامش از آن‌ها استفاده کنند. لازم است اشیایی که زیاد استفاده می‌شوند - مثل حیوانات توپیر یا وسایل شبیه آن - براساس ایمنی طراحی شوند.

با این که طراحان و کارمندان کتابخانه، اغلب سکوه‌های داستان‌گویی^۶ می‌سازند، ولی تجربه نشان داده که کف سراسر صاف، ایمنی بهتر و استفاده بیشتری دارد. هر بنایی در محوطه کودکان که برای بالا رفتن، پریدن و دویدن ساخته شود و ایجاد تغییر سطح کند، برای نونهالان موقعیت ناامنی می‌سازد. زمین‌های مسطح برای والدینی که کالسکه بچه همراه دارند و یا افرادی که از صندلی چرخدار استفاده می‌کنند، ضروری است. اگر طراحان یا کارمندان کتابخانه اصرار داشته باشند که بخش کودکان برای زمان داستان‌گویی سکوی مخصوص داشته باشد، بهتر است که این قسمت‌های ناصاف به درهایی مجهز شوند که در زمان استفاده نشدن، بسته می‌شوند. همچنین، بد نیست در کنار آن‌ها سطوح شیب‌دار ساخته شود.

اثاثیه کودکان باید با سن و اندازه‌شان متناسب باشد؛ مکان‌های باز برای نونهالان که معمولاً برای بازی یا تماشای کتاب روی زمین می‌نشینند و صندلی‌هایی با ارتفاع ۳۰ تا ۳۵ سانتیمتر و میزهایی با ارتفاع ۵۳ سانتیمتر طراحی شود.

میزهای مطالعه باید گرد و بی‌زاویه باشند؛ زیرا برای بچه‌های کوچک ایمن‌تر است و آن‌ها را برای مطالعه و کار مشترک تشویق می‌کند.

رنگ اسباب بازی‌ها بهانه خوبی برای آشنایی کودکان با رنگ‌های کار شده در این فضاهاست. فضایی آرام را با نور طبیعی و رنگ‌های گرم و اصلی مثل قرمز، زرد و آبی مجسم کنید. استفاده کردن از نقش و نگارها باید با دقت انجام گیرد؛ برای مثال، اگر کف‌پوش پرنقش و نگار است، روکش صندلی‌ها باید ساده باشد. مطمئناً کارکنان کتابخانه به طراحی اصلی فضای کودکان تعدادی وسایل شلوغ مثل آویزهای مختلف، حیوانات توپیر و اجسام پر زرق و برق که روی دیوارهای ماریپچ و قفسه‌های کوتاه کتاب قرار می‌گیرند، اضافه می‌کنند.

والدین باید محل راحتی برای نشستن در محوطه کودکان داشته باشند تا علاقه‌مند شوند باز به آن‌جا برگردند. صندلی‌های

گهواره‌ای و کاناپه‌ها برای استفاده آن‌ها و بچه‌ها مناسب است. این محل‌ها باید نزدیک محل «کتشاف کودکان» باشد تا بچه‌ها را در حال بازی با معماها، نمادها و وسایل آموزشی دیگر ببینند. همچنین، در زمانی که فرزندان بزرگ‌ترشان در برنامه‌ها و کلاس‌ها شرکت دارند، احتیاج به مکان مناسبی دارند تا با نونهالان‌شان در آن جا به سر برند. این فضاهای کودکان در کتابخانه‌های عمومی امکان ارتباط را برای کودکان و بزرگ‌ترها ایجاد می‌کند.

جایی ساکت و نیمه خلوت مثل یک اتاق کوچک با دیوار شیشه‌ای و صندلی‌های راحت، در کنار محلی که بچه‌های کم سن و سال مطالعه و بازی می‌کنند، برای مادران شیرده لازم است تا زمانی که با کودک‌شان به سر می‌برند، بتوانند مراقب بچه بزرگ‌ترشان هم باشد.

صندلی‌های بچه‌های کم سن و سال باید از چوب و شبیه سورت‌ها باشد تا هنگامی که بچه آن را به دور و بر هل می‌دهد، واژگون نشود. آن‌ها هنگام راه رفتن، برای حفظ توازن خودشان، صندلی‌های سبک را به اطراف هل می‌دهند. نونهالان گوشه‌ها و ورودی‌هایی را که با اندازه‌شان میزان باشد، دوست دارند. خوب است که طراحان دو-سه فضای کوچک دنج طراحی کنند تا بچه‌ها بتوانند در آن‌ها بخزند یا از درون‌شان عبور کنند. مکان‌های کودکان باید غیر از تابلوهای اخبار تعداد زیادی فضای نمایشی داشته باشد، مثل دیوارهای بلندتر از ۴۲ اینچ و قفسه‌های بلند برای نمایش کتاب‌های تصویری. این دیوارها پیش ساخته‌اند و از وینیل یا پارچه درست شده‌اند و برای جلب توجه حتماً باید تزئین شوند. قفسه کتاب‌های تصویری پیش دبستانی و خوانندگان مقطع ابتدایی ۱۰۶ سانتیمتر ارتفاع و ۳۰ سانتیمتر عمق دارد. روی آن‌ها نگهدارنده‌های کتاب، برای صاف و مستقیم نگهداشتن کتاب‌ها گذاشته می‌شود.

در کتابخانه‌های عمومی، ارتفاع قفسه‌ها برای کودکان مقطع ابتدایی حداکثر ۱۶۷ سانتیمتر است. در بعضی مدرسه‌ها، کارکنان کتابخانه ارتفاع ۱۰۶ یا ۱۲۱ سانتیمتر را ترجیح می‌دهند. میزهای کتابخانه‌های مدرسه‌ها ۶۳ تا ۶۸ سانتیمتر و صندلی‌ها ۶۶ سانتیمترند. در کتابخانه‌های عمومی در بخش کودکان، چند میز گرد و صندلی برای والدین و مراقبان در نظر گرفته می‌شود. در بعضی کتابخانه‌ها، گروه‌های سنی مختلفی از رایانه استفاده می‌کنند. میز رایانه کودکان ۶۸ سانتیمتر است. به دلیل استفاده مشترک کودکان با مراقبان یا والدین، بیش از یک جای نشستن در مقابل رایانه تدارک دیده می‌شود. گذشته از این، معمولاً بچه‌ها دو-سه نفری از رایانه استفاده می‌کنند. به این منظور، چارپایه یا صندلی‌های ۴۰ سانتیمتر برای کودکان و ۴۵ سانتیمتر برای بزرگسالان مناسب است. این چارپایه‌ها باید سبک باشند تا در صورت لزوم کاربران بتوانند آن‌ها را به اطراف حرکت دهند.

خانواده‌ها دوست دارند که مشترکاً از رایانه استفاده کنند. به همین دلیل، طراحی اتاق رایانه خانواده با یکی-دو رایانه مفید است. در این اتاق، تعدادی کتاب و اسباب بازی برای کودکان نوپا گذاشته می‌شود تا هنگامی که بقیه مشغول کار با رایانه‌اند، کوچولوها را سرگرم سازد.

در کتابخانه‌های کوچک، فعالیت‌ها و برنامه‌های کودکان در اتاق جلسه برگزار می‌شود. در کتابخانه‌های بزرگ، برنامه‌های گروه‌های کوچک در اتاق داستان‌گویی و برنامه‌های گروه‌های بزرگ‌تر در تالار اجتماعات برگزار می‌شود. کف کارگاه‌ها معمولاً وینیلی است و با نیمکت و میزهای تاشو چیدمان شده است. کارگاه‌های هنر و کاردستی، شامل یک دستشویی و کمدهای قفل‌شدنی برای نگهداری وسایل است. از دیوارهای ماریجی برای نمایش کاردستی‌های برگزیده استفاده می‌شود.

منبع:

کارول ر. براون، طراحی داخلی برای کتابخانه‌ها، انجمن کتابخانه‌های آمریکا ALA

Carol R. Brown, Interior Design for Libraries, Drawing on Function & Appeal

پی‌نوشت:

1 . Wallace – Reader's Digest Funds

2 . American library Association (ALA)

م. نوجوانان ایران هم شدیداً به این فضاها نیازمندند. زیرا نه کتابخانه‌های کودکان توان پاسخگویی به نیاز آنان را دارند و نه کتابخانه

عمومی

3. Children's programming area: ... مکانی برای فعالیت‌های فوق برنامه مثل سرودخوانی، بازی، کاردستی و

4 Gene Del Vecchio

5 . Marketer's Guide to a kid's Heart

6 . Story platform یا Story pits مکان‌های خاص داستان‌گویی برای کودکان در کتابخانه‌هاست.